

Важливим результатом вивчення курсу "Професійне здоров'я педагога" є складання індивідуальних програм збереження і зміцнення професійного здоров'я. Будуючи їх, студенти вчать визначати цілі здоров'язберігаючої діяльності, поетапні способи їх досягнення, прогнозувати кінцевий результат, виявляти ефективність здоров'язберігаючих заходів тощо.

Висновки... Вся робота, що проводиться нами, спрямовується на розробку превентивних заходів щодо збереження, зміцнення професійного здоров'я педагога, активізацію механізмів його особистісної саморегуляції, формування такої інтегральної характеристики діяльності педагога як стратегії збереження професійного здоров'я. Такий педагог умітиме планувати процес управління своїм життям і професійною діяльністю на основі правильних і далеких прогнозів. Він буде орієнтуватися на побудову здоров'язберігаючого освітнього простору в школі. Здоров'я стане для нього стилем життя, його традицією, культурою. Він зробить єдино правильний вибір — пріоритет здоров'я для успішного життя і професійної діяльності. Правда, якби об'єднати зусилля психологів, медиків, психотерапевтів, педагогів на рівні держави, то для більшості вчителів продуктивне професійне довголіття і творче кар'єрне зростання були б гарантовані.

Література

1. Белухин Д.А. Как возненавидеть себя, детей и педагогику: Учеб. пособие для студ. пед. вузов. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: "Дашков и компания", 2002. – 164 с.
2. Маклаков А.Г. Основы психологического обеспечения профессионального здоровья военнослужащих: Автореферат дис... д-ра психол. наук: 19.00.03. – СПб., 1996. – 42 с.
3. Митина Л.М. Профессиональное здоровье учителя: стратегия, концепция, технология // Народное образование. – 1998. – № 9-10. – С. 166-170.
4. Митина Л.М. Профессиональное развитие и здоровье педагога: проблемы и пути решения // Вестник образования России. – 2005. – №8. – С. 33-49.
5. Пономаренко В.А. Профессиональное здоровье личного состава как категория боеготовности и боеспособности // Военно-медицинский журнал. – 1991. – №3. – С. 54-57.
6. Психология здоровья: Учебник для вузов / Под. ред. Г.С. Никифорова. – СПб.: Питер, 2003. – 607 с.
7. Трейси Б. Измени мышление – и ты изменишь свою жизнь / Б.Трейси; пер. с англ. – 2 изд. – Мн.: "Попурри", 2006. – 384 с.

Анотація

У статті проаналізовано сутнісні аспекти професійного здоров'я, його роль у творчій самореалізації педагога; виявлено складові підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення свого професійного здоров'я; описано досвід роботи у цьому напрямку у процесі вивчення педагогічних дисциплін.

Аннотация

В статье проанализированы существенные аспекты профессионального здоровья педагога, его роль в творческой самореализации педагога; выявлены составные подготовки будущих учителей к сохранению и укреплению своего профессионального здоровья; описан опыт работы в этом направлении в процессе изучения педагогических дисциплин.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Паршук С.М., Демченко Т.А.

СУТНІСТЬ ГУМАНІСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ У СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Виховання гуманної, духовно багатї та національно свідомї особистості – одне з основних завдань національної програми "Освіта" [5].

Демократичні зміни, що відбуваються в Україні, сприяють усвідомленню того, що досягнення прогресу можливе лише за умов, коли в центрі всіх проблем перебуватиме особистість людини з її потребами, інтересами, турботами та прагненнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Педагогічні ідеї, що сприяють гуманізації освітньо-виховного процесу, знайшли своє відображення у працях А.Адлера, Ш.Амонашвілі, С.Васильченка, А.Дістервега, О.Духновича, Е.Еріксона, Л.Занкова, Я.Коменського, А.Макаренка, С.Миропольського, Ж.-Ж.Руссо, В.Сухомлинського, Л.Толстого, К.Ушинського, І.Франка, Т.Шевченка, С.Шацького, та ін.

Гуманістичному вихованню учнів молодшого шкільного віку присвячені дослідження В.Білоусової, В.Коротєєвої, Н.Хомич та ін.

У багатьох педагогічних дослідженнях гуманістичне виховання розглядається як один з компонентів змісту морального виховання. Питанням формування у молодших школярів моральних стосунків, емпатії, уявлень про доброту і чуйність присвячені праці О.Алексєєвої, Я.Божович, О.Богданової, М.Боришевського, І.Бужинської, І.Вітківської, Б.Габриловець, Н. Гусякової, О.Ковальова, В.Петрової, А.Тихонової, Н.Трофимової, М.Якобсона та ін.

Психологічним аспектом цієї проблеми займалися такі науковці як І.Бех, А.Фон, П.Якобсон та ін.

Формулювання цілей статті... Проблеми людини, гуманізму, демократизму і виховання істинно вічні. Вони проходять через всю історію гуманітарних знань і залишаються актуальними в сучасній педагогічній науці. Ось чому бережливе ставлення до філософсько-педагогічної думки минулого має надзвичайно важливе значення для усвідомлення та розвитку гуманістичних і демократичних ідей сьогодення.

Виклад основного матеріалу дослідження... Стратегічний напрям суспільних змін в Україні зафіксовано в Конституції України. Зокрема, в статті 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Зміст і спрямованість державної політики визначають гарантії прав і свобод людини. Стаття 23 Конституції орієнтує на виховний ідеал сучасного українського суспільства. З одного боку, громадянин реалізує своє право на вільний розвиток особистості, а з іншого, поважає право на вільний розвиток всіх людей та має обов'язки перед суспільством. Ці твердження мають визначальний методологічний характер для здійснення гуманізації освіти та виховання. Вони зафіксовані в Законі України "Про освіту" та інших нормативних актах, що визначають правове коло реформування освіти України. На них ґрунтуються "Концептуальні засади гуманітарної освіти", "Концепція позашкільної освіти і виховання", які орієнтують освіту і виховання на соціалізацію, тобто підготовку людини до життя в суспільстві, що реформується на засадах гуманізму та демократизму і вимагає підтримки в цьому своїх громадян. Поява великої кількості концепцій, свідчить про надзвичайну важливість і значущість проблеми гуманізації навчально-виховного процесу, пошуки оптимального варіанта її вирішення.

У новому тисячолітті гуманізм стає узагальненою системою поглядів, переконань і ідеалів учителя XXI ст. Зміст його практичної діяльності, засоби і методи будуть реалізовувати [6]:

- ідею особистісно-орієнтованого підходу в навчанні і вихованні;
- підпорядкування всіх дій педагога реальним інтересам учня;
- допомогу учневі у його саморозвитку шляхом виховання культури ставлення до самого себе, інших людей, природи, праці;
- гармонійний і творчий розвиток кожного учня з наданням йому можливості прояву суб'єктивності і самобутності;
- виконання педагогічних вимог в опосередкованій формі через потреби учня;
- поступовий перехід від групових форм взаємодії до індивідуальних;
- емоційне забарвлення ділових відносин з учнями;
- постійний контроль у процесі ділової комунікативної діяльності.

У філософії і етиці поняття "гуманність" (людяність) і "гуманізм" інколи ототожнюються. Разом з тим ці поняття неадекватні: "гуманізм" – узагальнене поняття, ширше за змістом, є філософською категорією і включає в себе поняття "гуманність".

У педагогічній теорії і практиці, як справедливо говорить А.К.Петрова, більш прийнятним є поняття "гуманність".

І.Д.Бех складовими поняття "гуманність" вважає любов до людей і повагу до них, доброту, нетерпимість до поганого, чуйність і ще цілий ряд якостей. "Справжня вихованість особистості визначається гуманістичним ядром, в центрі якого – безкорислива любов, що виявляється за правилом: "людина не по хорошому мила, а по милому хороша" [1].

Педагогічний словник, як і психологічний, визначення самих гуманних стосунків не має, визначаючи лише поняття "гуманізму" і "гуманізації" [7].

Державна національна програма "Освіта" розглядає гуманність у вихованні, як процес гуманізації освіти, що полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи [5].

Гуманізм – це відображення людяності у всіх багатоманітних проявах людської поведінки, ствердження поваги до людини та її цінностей. Ідея гуманізму приваблива за своєю природою, але ж сучасні відносини як в суспільстві, так і в школі переживають період маргіальності. Деякими вченими маргіальність розуміється як результат конфлікту з загальними нормами і виступає як продукт розпаду суспільства в умовах кризи. При цьому суперечливість ціннісних орієнтацій призвела до певних проблем переходу від авторитарного до особистісно зорієнтованого (гуманного) ставлення до людини. Прикро визнавати, але більшість вчителів спрощено сприймають поняття гуманізму, залишаючи поза увагою його головні принципи: визначення прав особистості, думки та позиції іншої людини; ненасильницьке формування потрібних якостей; відмову від фізичних покарань, що принижують честь і гідність особистості, тощо.

Термін процесу гуманізації залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних факторів, серед яких найважливіше місце займає сам вчитель, його педагогічна позиція, етика і такт. Саме педагогічна етика є основою гуманізації відносин у сучасній школі, провідним фактором розвитку особистості.

Для того, щоб визначити чітке місце принципів гуманізму та педагогічної етики у професійній діяльності вчителя треба згадати закономірності розвитку особистості, її поведінки в соціумі. Серед них провідне місце займають:

- бажання дитини швидше стати дорослою;
- зайняти своє місце в колективі ровесників;
- отримати від дорослої людини позитивну оцінку своїх дій;
- самоповага та інше.

Ствердження гуманістичного та демократичного мислення передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, що відбуваються, чутливість до змін в особистості її позицій, цінностей, потреб і мотивів.

Гуманізація й демократизація стосунків у системі "вчитель-учень" – найактуальніша проблема сьогодні. Вдало обрана форма стосунків – важлива умова успішного впливу педагогів на дітей, коли вчитель шукає шлях до серця кожного учня, добираючи потрібні слова і дії. Справжня доброта, повага до особистості учня неможливі без послідовної безкомпромісної вимогливості педагога, вміння проникнути у внутрішній світ своїх вихованців, зрозуміти найтонші порухи душі дитини, здатності поставити себе на місце школяра, відчувати і зрозуміти його бачення світу й ситуації.

На довірі, співробітництві з учнями будують взаємини всі передові педагоги. В основі їх роботи – послідовне, цілеспрямоване формування гуманістичної системи спілкування з учнями, яка сприяє перетворенню кожної дитини у вільну, самостійно мислячу особистість, здатну поважати себе й інших. А це дає можливість успішно впливати на особистість учня.

Великим поборником гуманізму був В.О.Сухомлинський на думку якого виховання є тривалою підготовкою маленької людини до усвідомлення істини: "Людина – найвища цінність" [9].

Отже, гуманізм – це визнання людини самою високою цінністю в світі, його права на повне розкриття здібностей, усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей.

Шкільні роки й навчальні взаємини формують майбутнє життя дітей. На жаль, з'ясування реальних стосунків у системі "вчитель-учень" і "учень-учні" показують: гуманні стосунки, доброта, справедливість, толерантність, власна гідність, повага до навколишніх – ще не стали центром життєдіяльності суб'єктів сучасної школи, а тому виховання гуманної особистості є педагогічною проблемою, яка породжена процесом, що в своїй основі будується на принципі суб'єкт-об'єктних відносин. Один виголошує істини, другий їх сприймає (або не сприймає). Цей процес настільки заорганізований, загнаний у рамки імперативів, що не дає змоги учневі розвивати свої особистісні, тільки йому притаманні якості, реалізувати свої здібності, інтереси, прагнення. Щоб уникнути цієї вади слід якомога швидше впроваджувати систему "суб'єкт-суб'єктних" відносин між учнем і вчителем, які створюють психологічний комфорт.

З урахуванням цих та інших підходів концептуальну модель гуманних стосунків розглядають, як збереження й забезпечення здоров'я дитини, розвиток її розумових, моральних і естетичних почуттів, потреби і діяльності, включення її в культурно-творчий діалог, у світ національної культури, соціалізацію стосунків. Саме такий педагогічний процес забезпечує високий рівень самосприйняття особистості, яке є обов'язковою складовою моральної цінності людини [8].

Сутність осмисленого гуманного ставлення до іншої людини полягає в зосередженості на її інтересах, долі, труднощах, вчинках, турботі й піклуванні про неї.

Вочевидь, не можна ігнорувати і такого важливого чинника впливу на гуманні стосунки, як колектив. Чим глибша емоційна чутливість колективу, тим гуманніше він впливає на особистість, тим меншою стає небезпека байдужості, безсердечності, емоційної "нечутливості" окремих учнів. У масовій практиці, на жаль, існує беззаперечне підпорядкування інтересів особистості груповій більшості, що часто стає джерелом багатьох дитячих трагедій.

Найважливішим чинником у цьому контексті є перетворення формальних навчальних стосунків у неформальні, посилення емоційної схильності на основі усвідомленого підпорядкування меті. Адже гуманні стосунки – утворення системне. Воно є синтезом цільової, емоційної й вольової функції.

Щоб суто емоційне гуманне спонукання стало стійким гуманним ставленням важливо зберегти його привабливість, силу, стійкість. Стосунки мають бути такими, щоб кожна (встигаюча чи не встигаюча) дитина почувалася передусім не учнем, а особистістю, надзвичайно цікавою й потрібною в класі.

Щоб простежити механізм виникнення та становлення гуманних стосунків, необхідно випробувати різні способи й методи, спеціально організовані педагогічні ситуації, дослідити умови, за яких можна цілеспрямовано керувати цим процесом.

У центрі гуманного педагогічного процесу має бути не метод, не спосіб, а сама дитина, її почуття, переживання і проблеми. Гуманізму не притаманні ні крайній колективізм, ні абсолютний індивідуалізм. Гуманні стосунки треба спрямовувати на бережливе ставлення до особистості, бажання педагогів попри всі складності не порушити її індивідуальних особливостей, а зберегти їх і розвинути.

Педагоги мають відштовхуватися не від програми, а від дитини, захищаючи її загальнолюдські права. Саме тому виховання гуманних стосунків передбачає запровадження в шкільному педагогічному процесі цілісної гуманної моделі виховання, в основі якої має бути ідеал гуманної особистості. Головна функція гуманного виховання – перенести центр педагогічної орієнтації з предметного середовища на особистість суб'єкта. Напевно саме тому гуманна педагогіка стверджує, що співпереживання, співрадість є серцевиною людських стосунків. Більше того, гуманні стосунки ставлять суб'єктів у позицію пошуку змісту творчості (задля чого діяти, жити, творити?) [2].

Гуманне ставлення вчителя до кожного учня забезпечує високий рівень його творчої активності та самоактивності, сприяє розвитку потенційних можливостей, як успадкованих, так і тих, що їх учень розвиває в процесі творчої діяльності.

Гуманне ставлення – це ставлення перехідне від взаємин за потребою до взаємин за сформованим гуманним мотивом. Такий перехід має підготувати особистість до опанування власних емоційних переживань та до свідомого вибору. Гуманні стосунки формуються як активна форма встановлення духовного практичного зв'язку дитини з людьми, ровесниками педагогами [3].

Діалог з дитиною зберігає насамперед власне обличчя дитини, її емоційний стан, дає можливість виразити своє ставлення до пізнавальної інформації та долі людей. Діалог передбачає чутливе ставлення до дитячих переживань; прагнення дорослих зблизитися з дитиною, бути з нею в злагоді; пропонує їй інформацію, яка зацікавлює, приваблює, викликає бажання глибоко задуматися над людськими вчинками, створює умови для розкриття сутності дитини у своєму самовиявленні. Діалог є зрештою засобом виходу з простору вимушеного спілкування, що створює умови для пробудження в дітей творчої думки, розвитку фантазії, можливості побачити проблему там, де раніше вони її не бачили, знайти невідоме, незрозуміле в стосунках людей, використати свій власний досвід у нових морально-творчих ситуаціях. Усі заходи впливу на особистість потрібно розглядати в єдності, оскільки відчуття, а потім і усвідомлення гуманного ставлення до людини є початком гуманного зростання особистості.

Водночас, не можна стверджувати, що одне бажання виявити гуманне ставлення до людини вже перетворюється на гуманну дію чи вчинок. Щоб це сталося потрібно створити умови, за яких діти свідомо творили б добро. Доброю людиною може стати тоді коли вона робить добро.

Принцип гуманізації передбачає створення оптимальних умов для розвитку кожного вихованця, виявлення глибокої поваги до людини, визнання природного права особистості на свободу, на соціальний захист, на розвиток здібностей і вияв індивідуальності, на самореалізацію фізичного та соціального потенціалу, а також створення соціально-психологічного фільтра проти негативних впливів навколишнього середовища, виховання в молоді почуття гуманізму, милосердя, доброчинності.

Оскільки центральною ідеєю гуманізму є актуалізація можливостей особистості, всебічна культивування її гідності, то уявлення про статус людини у світі зводяться до думки, що людина може бути ціннісним центром, якщо вона сповна оволодіє культурно-духовними надбаннями, як регуляторами своєї життєдіяльності, коли особистість розглядатиметься не як засіб, а як мета, що і є запорукою для розгортання морально-відповідального життя [4].

Нині в Україні відбувається становлення нової системи освіти, яка зорієнтована на входження в єдиний світовий освітній та інформаційний простір. Така система управління відповідає регіональним особливостям, тенденції до зростання автономності навчальних закладів, конкурентності освітніх послуг, орієнтації освіти не на відтворення, а на розвиток. За таких умов забезпечуються якісні показники освіти для кожного школяра, враховуючи його індивідуальні потреби, здібності та обдарування, навчальний заклад стає школою радості для дітей, творчості для вчителів і спокою для батьків. Нова модель управління є відкритою і демократичною. У ній органічно поєднуються засоби державного впливу з громадським управлінням. Інноваційні процеси, що спостерігаються в освіті, є природними і об'єктивними, оскільки є так чи інакше похідними від розвитку суспільства, досягнень в усіх галузях природничих та гуманітарних наук.

Висновки.. Таким чином виховання гуманних почуттів – це багатофакторний процес. Воно здійснюється під впливом широкого потоку різноманітних впливів людей, життєвих явищ, матеріального і духовного середовища. Суспільний устрій, суспільні відношення, рівень демократизації, гуманізації, цивілізації, характер праці, спосіб життя сім'ї – фактори, які визначають соціальне середовище. Не менше значення у формуванні гуманних якостей мають вплив і такі фактори як школа, сім'я, громадськість, позашкільні заходи, двір, вулиця, однолітки, величезний потік інформації та ін. Далекі не завжди ці фактори узгоджуються і виступають в єдності.

Література

1. Бех І.Д. Гуманізм у вихованні підростаючої особи // Рідна школа. – 1995. – №9. – С.23-25.
2. Беланова Р. Гуманізація особистості на початку XXI ст. // Освіта і управління. – 2002. – №2. – С.164-168.
3. Білоусова В.О. Гуманізація відносин у сучасній школі // Психологія життєтворчості: Навч.-метод. посіб. /За ред. Л.В.Сохань та ін.. – К., 1996. – С.178.
4. Гринь Т.В. Про деякі аспекти гуманізації виховного процесу // Початкова школа. – 1996. – № 9. – С.11-13.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI ст.) Спец. випуск, грудень, 1993. – С.18.
6. Мазур Г.Г. Гуманізація стосунків у навчально-виховному процесі// Початкова школа. – 1996. – № 9. – С.9-11.

7. Педагогический словарь в 2-х томах. – М.: АПН, 1960. – Том 1. – 774 с., Том 2. – 776 с.
8. Проказа О. Гумантаризація і гуманізація освіти як наукова проблема: шляхи її практичної реалізації // Директор школи. – 2006. – № 5. – С.88-93.
9. Сухомлинський В.А. О воспитании. – (сост. С.Соловейчик). – 6-е изд. – Москва: Политиздат, 1988. – С.270.

Анотація

У статті розглядається проблема гуманістичних процесів навчання і виховання в сучасній школі. За нинішніх умов відродження духовності та державності сьогодення вимагає розв'язання цілого спектра проблем, пов'язаних із розвитком самобутнього індивіда: відповідального, добродійного і особливо гуманного.

Аннотация

В статье рассматривается проблема гуманистических процессов обучения и воспитания в современной школе. В нынешних условиях возрождения духовности и государственности сегодняшний день требует разрешения целого спектра проблем, которые связаны с развитием самобытного индивида: ответственного, благочестивного и особенно гуманного.

Подано до редакції 16.10.2008 р.

□ 2008

Писаний Д.М.

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНОГО СТАВЛЕННЯ УЧНІВ ДО ПРОБЛЕМИ РАБСТВА НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Учитель – художник, школа – мастерская,
где из грубого куска мрамора возникает подобие божества...

К.Д. Ушинский

Постановка проблеми у загальному вигляді... На початку XXI ст. сфера освіти зазнає відчутних змін. Освітня система стає одним з найзначніших та найдинамічніших елементів соціальної інфраструктури. Дуже важливо підтримувати її відповідність об'єктивним вимогам сучасної цивілізації. Цим зумовлений процес реформування освіти, що набув дійсно глобального характеру: остеронь від нього фактично не залишається жодна країна. Оновленню підлягають усі ланки системи освіти – від дитячих садків до університетів. Відродження державної незалежності України та її інтеграція до європейського та світового співтовариства зумовлює нагальну необхідність реформування національної освітньої системи. Протягом останніх років у цьому напрямку було здійснено важливі кроки. В середній школі відбулося впровадження 12-бальної системи оцінювання, 12-річного навчання, а також зовнішнього незалежного тестування для випускників шкіл. Потужним чинником реформування вищої освіти є входження України до сфери Болонського процесу.

Цілком природно, що зараз відбувається переосмислення підходів до змісту освіти. На сучасному етапі відбувається заміна знаннево-орієнтованого підходу, що панував у радянській школі, на особистісно-орієнтований. Відповідно до цього підходу освіта – це перш за все становлення людини, знаходження нею себе, свого образу: неповторної індивідуальності, духовності, творчого початку [3, с.12]. Отже зміст освіти повинен бути спрямований на звільнення творчої енергії кожної людини. Невід'ємною складовою цього підходу є гуманітаризація освіти, що передбачає, перш за все, підвищення якості викладання гуманітарних предметів. Провідне місце серед них займає історія. Як справедливо зазначає О.Ф.Турянська, “ця наука має великий вплив на розвиток самосвідомості учнів”, оскільки “історична освіта природно вирішує завдання позитивного соціального, морального, психологічного самовизначення дитини” [9, с.6]. Зміни у змісті освіти призводять до зміни освітніх технологій, надання останнім особистісної спрямованості. Це тим більш важливо, тому що, на жаль, за останні роки у більшості школярів загубився інтерес до минулого. Значною мірою це зумовлено тим, що сухо, конспективно надані в підручниках факти, які ілюструють розвиток історичного процесу, ніяк не торкаються душі та серця дітей, не переживаються ними як особиста трагедія чи основа для власної гордості. А саме ці моральні та естетичні переживання є шляхом до духовного зростання дитини [9, с.22]. У зв'язку з цим виникає гостра необхідність у розробці нових та вдосконалених старих методів і прийомів викладання, що застосовуються вчителями під час розгляду з учнями різних історичних епох, фактів та суспільних явищ. Серед останніх важливе місце займає рабство.

Якісне, особистісно-орієнтоване викладання навчального матеріалу, пов'язаного з рабством, відіграє дуже важливу роль у формуванні історичної свідомості учнів. Це зумовлено цілою низкою чинників. По-перше, тим величезним значенням, яке мало рабство в історичному розвитку людства в цілому й окремих цивілізацій. (Насамперед, це стосується періоду античності. Також рабство відіграло виключно важливу роль в процесі господарського освоєння Америки європейськими колоністами за нового часу). По-друге, в школах рабство розглядається як явище далекого минулого, як анахронізм. На превеликий жаль, це не відповідає дійсності. Однією з глобальних проблем сучасності є торгівля людьми. Ця проблема не визнає державних кордонів, не зважає на відмінності між розвинутими державами і державами, що розвиваються. Вона чудово адаптується як до бідності, так і до розкоші і тому є актуальною майже для всіх народів. Жертви торгівлі людьми потрапляють в сучасне рабство, масштаби якого вражають. За даними доповіді ЦРУ США, в 2003 р. в світі налічувалося близько 27 млн. рабів. Рабство в тій чи іншій формі існує майже в 50 країнах. При чому окремі держави (Нігер) “дозріли” до законодавчого